

КОНДРАТИЮК Оксана,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки
та фінансів підприємства
Державного торговельно-економічного
університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ORCID: 0000-0002-2750-6867
o.kondratyuk@knu.edu.ua

СТОЯНЕНКО Ірина,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки
та фінансів підприємства
Державного торговельно-економічного
університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

E-mail: i.stoyanenko@knu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-1775-9473

KONDRATIUK Oksana,
PhD (Economics), Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Economics and Business Finance
State University of Trade and Economics
19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine

ORCID: 0000-0002-2750-6867
o.kondratyuk@knu.edu.ua

STOIANENKO Iryna,
PhD (Economics), Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Economics and Business Finance
State University of Trade and Economics
19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine

ORCID: 0000-0002-1775-9473
i.stoyanenko@knu.edu.ua

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРОСЕКТОРА УКРАЇНИ

EXPORT POTENTIAL OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

Вступ. Статтю присвячено дослідженню сучасних викликів формування експортного потенціалу аграрного сектора економіки України.

Проблема. Зважаючи на роль аграрної галузі в зовнішній торгівлі та місце України на світовому продовольчому ринку, актуальним є дослідження проблем діяльності та можливостей відновлення експортного потенціалу вітчизняного агросектора в умовах зовнішніх викликів.

Метою статті є дослідження розвитку аграрного сектора України в умовах негативних змін зовнішнього середовища та оцінка його експортного потенціалу з врахуванням викликів, з якими стикнулися вітчизняні аграрії упродовж останніх років.

Методи. Використано методи індукції, дедукції, узагальнення, синтезу, порівняння, наукового абстрагування та систематизації, табличного та графічного відображення результатів.

Результати дослідження. Розглянуто теоретичні та практичні аспекти розвитку вітчизняної агровиробництва в умовах зовнішніх та внутрішніх викликів останніх років. Визначено місце та роль аграрної галузі в забезпеченні

Introduction. The article analyzes modern challenges in the formation of the export potential of the agrarian sector of the Ukrainian economy.

Problem. It is relevant to study the problems of activity and the possibilities of restoring the export potential of the domestic agricultural sector in the post-war period, considering the role of the agrarian industry in foreign trade and the place of Ukraine in the world food market.

The aim of the research is to study the development of the agricultural sector of Ukraine in the conditions of negative changes in the external environment and assess its export potential, taking into account the challenges faced by domestic farmers in recent years.

Methods. Methods of induction, deduction, generalization, synthesis, comparison, scientific abstraction and systematization, tabular and graphical display of results were used in the paper.

Results. Theoretical and practical aspects of the development of domestic agricultural production in the conditions of external and internal challenges of recent years are considered. The place and role of the agrarian industry in ensuring sustainable economic development of the country and forming key macroeconomic indicators of its development is defined. The peculiarities of the

сталого економічного розвитку країни. Проаналізовано особливості діяльності основних галузей сільського господарства України, їх роль у зовнішній торгівлі та формуванні експортного потенціалу країни в умовах пандемії COVID-19 та воєнного стану. Визначено ключові вектори розвитку агробізнесу України як базису формування експортного потенціалу аграрного сектора країни в повоєнний період.

Висновки. Задля нарощення експортного потенціалу українські виробники сільськогосподарської продукції повинні орієнтуватися на її диверсифікацію відповідно до тенденцій формування структури світової торгівлі продовольством, нарощувати виробництво продукції, що має стабільно зростаючий попит на світовому ринку, високу додану вартість та потребує глибокої переробки. В той же час світ, як і наша держава, має підтримати українських аграріїв, аби мати можливість отримати на глобальному продовольчому ринку агропродукцію, яку він потребує.

Ключові слова: зовнішня торгівля, експорт, експортний потенціал, продовольчий ринок, аграрний сектор, агровиробництво, сільськогосподарська продукція, COVID-19, війна, світова економіка.

activity of the main branches of the agricultural economy of Ukraine in the conditions of the COVID-19 pandemic and martial law, their role in foreign trade and the formation of the country's export potential in modern conditions are analyzed. The key vectors of the development of agribusiness in Ukraine as a basis for the formation of the export potential of the country's agrarian sector in the post-war period and the tools for ensuring their effective implementation have been determined.

Conclusions. In order to increase the export potential, Ukrainian producers of agricultural products should focus on its diversification in accordance with the trends in the formation of the structure of world food trade, increase the production of products that have a steadily growing demand on the world market, high added value and require deep processing. At the same time, the world, like our state, must support Ukrainian farmers in order to be able to obtain the agricultural products they need on the global food market.

Keywords: foreign trade, export, export potential, food market, agricultural sector, agricultural production, agricultural products, COVID-19, war, world economy.

JEL Classification: Q02, Q17, Q18

Вступ. Макроекономічна стабільність, розуміння та можливість прогнозування загальних тенденцій змін зовнішнього і внутрішнього середовищ є одними з головних детермінант успішного ведення бізнесу та сталого економічного розвитку суб'єктів господарювання будь-якої країни. Проте повномасштабне вторгнення росії у лютому 2022 р. на територію суверенної України не просто порушило усталений порядок і принципи функціонування вітчизняних підприємств, а зумовило хаос у поточні та стратегічні плани їх діяльності, підвищило до максимуму фінансово-економічні ризики та звело нанівець позитивні очікування змін після пандемічної кризи, спричиненої коронавірусною інфекцією COVID-19 у 2020–2021 рр.

Наслідками воєнних дій для українського бізнесу стало ускладнення логістики, руйнування ланцюгів поставок та збуту, зниження попиту на продукцію, нестача сировини та працівників, часткове або повне припинення роботи частини підприємств, а також фізичне знищення низки товаровиробників, у тому числі й аграрних. На думку А. Мазаракі, Т. Мельник, росія через війну завдала українській економіці удару, який можна порівняти з руйнуваннями у Другій світовій війні [1]. Західні експерти вже прогнозують невтішні показники розвитку України у поточному році. За прогнозами Світового банку, обсяги ВВП України у 2022 р. можуть скоротитися на 45.1 % [2],

експерти ж *Economist Intelligence Unit Limited* оцінюють таке зменшення більш ніж на 46 % [3]. Довгострокові наслідки оцінити наразі важко, оскільки бойові дії на території країни тривають.

До російського вторгнення Міністерство економіки України очікувало, що у 2022–2024 рр. вітчизняна економіка розвиватиметься завдяки прискоренню економічного зростання [4], в тому числі, зростанню експорту товарів і послуг. Саме експорт є одним з головних засобів сприяння економічному зростанню та інструментом активізації наявних та потенціальних конкурентних переваг національних товаровиробників на світових ринках. За базовим сценарієм, показники динаміки обсягів національного експорту мали збільшитись на 6.5 % у 2022 р., на 7.7 % у 2023 р. та на 7.9 % у 2024 р. [4]. Однак пандемія *COVID-19* та війна України з росією, які можна вважати найбільшими викликами XXI століття, внесли корективи в економіку нашої країни та реалії життя пересічних українців і всього світу.

Проблема. За даними Державної служби статистики України, минулого року частка агропродукції у загальному обсягу реалізованих на зовнішньому ринку вітчизняних товарів та послуг становила 41 %. Продукція сільського, лісового та рибного господарства становила 10.6 % валового внутрішнього продукту [5]. В цій галузі працює кожен п'ятий українець, а її розвиток визначено одним з пріоритетних для України, про що зазначено в Національній економічній стратегії на період до 2030 р. [6]. Стратегічна мета розвитку цього сектора економіки нашої країни до 2030 р. – набуття статусу одного з глобальних центрів продовольчої безпеки та завоювання лідерських позицій на світовому ринку з постачання продуктів харчування з високою доданою вартістю і технологічно інтенсивних сервісів для агросектора [7].

Зазначені виклики, з якими зіштовхнулись вітчизняні підприємства, зокрема й аграрні, створили низку проблем та перешкод для подальшого успішного розвитку не лише українського агропродовольчого ринку, а й світового, на якому Україна була і залишається активним гравцем. Відтак, дослідження тенденцій та перспектив розвитку аграрного сектора України в умовах глобальних флуктацій та пошук шляхів адекватних рішень та інструментів для відповіді на них задля забезпечення збереження позицій України на міжнародних продовольчих ринках є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на роль аграрної галузі в економіці нашої країни, проблемам її розвитку впродовж останніх років, зокрема, в контексті наслідків коронавірусної кризи, присвячено праці низки вітчизняних науковців [8–11].

Тенденції розвитку світового агропродовольчого ринку і вплив пандемії *COVID-19* на розвиток світової економіки та її наслідки для глобальних продовольчих ринків стали об'єктом дослідження таких вітчизняних економістів, як Н. Волошко, А. Ситнік, Н. Галунець, В. Дем'янчук, В. Івченко, І. Кириленко, Я. Базилук, Я. Жаліло, С. Ковалівська, О. Коломієць, О. Собкевич [12–15] та ін.

Питання економічних наслідків *COVID-19*, у тому числі для агропродовольчих ринків світу та Європи і країн-членів ЄС, знайшли своє відображення у працях зарубіжних авторів [16–18], а також доповідях Організації економічного співробітництва та розвитку (*Organisation for Economic Cooperation and Development, OECD*) [19; 20], Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (*Food and Agriculture Organization, FAO*) [21] тощо.

Сьогодні все більше вітчизняних науковців [1; 22–24] приділяють увагу наслідкам російського вторгнення для світової економічної системи та України, а також пошуку шляхів та механізмів повоєнного відновлення нашої держави. Однак у наукових дослідженнях недостатньо ґрунтовно висвітлено можливості України щодо забезпечення світової продовольчої безпеки з урахуванням викликів війни та перспективи відновлення експортного потенціалу аграрного сектора України в повоєнний період, що й обумовило вибір теми нашого дослідження.

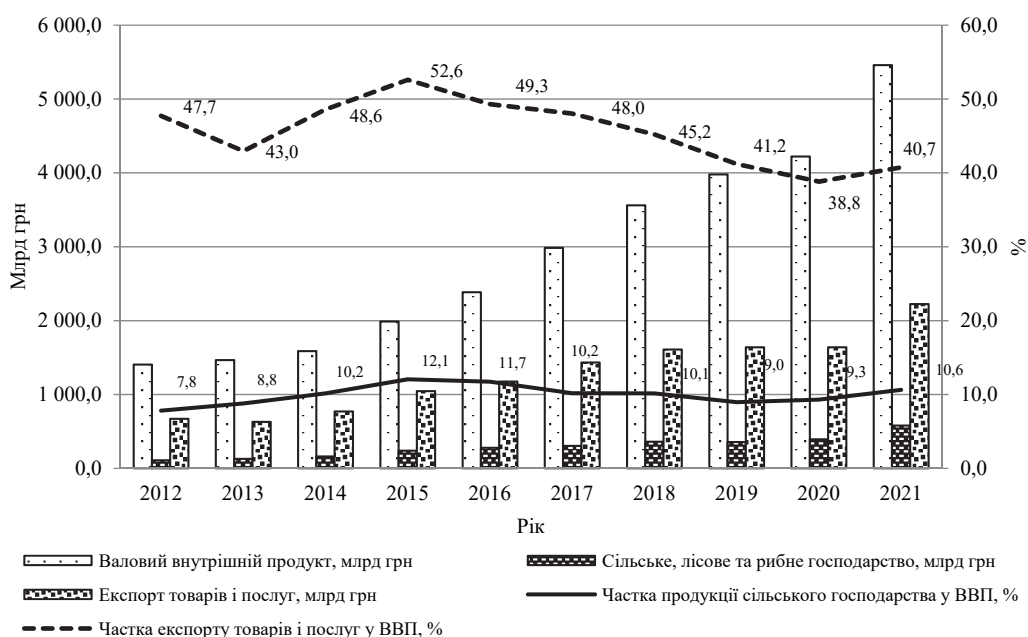
Мета статті – дослідження розвитку аграрного сектора України в умовах негативних змін зовнішнього середовища та оцінка його експортного потенціалу з урахуванням викликів, з якими стикнулися вітчизняні аграрії впродовж останніх років.

Методи. Інформаційну базу дослідження становили публікації вітчизняних та зарубіжних науковців за темою дослідження, статистичні та аналітичні матеріали Світового Банку, *FAO*, *OECD*, Державної служби статистики, Державної митної служби, Міністерства аграрної політики і продовольства та Міністерства економіки України, інтернет-джерела.

Для досягнення основної мети дослідження використано системний аналіз, методи індукції, дедукції, узагальнення, синтезу, порівняння, наукового абстрагування та систематизації, табличного та графічного відображення результатів.

Результати дослідження. Агробізнес вважають локомотивом економіки України. Так склалося історично, що Україна є житницею Європи, оскільки має близько 25 % чорноземів світу. Український агропромисловий комплекс (АПК) формує 10 % ВВП країни та відправляє на експорт 40 % (у грошовому вираженні) від загального обсягу товарів [25] (*рис. 1*).

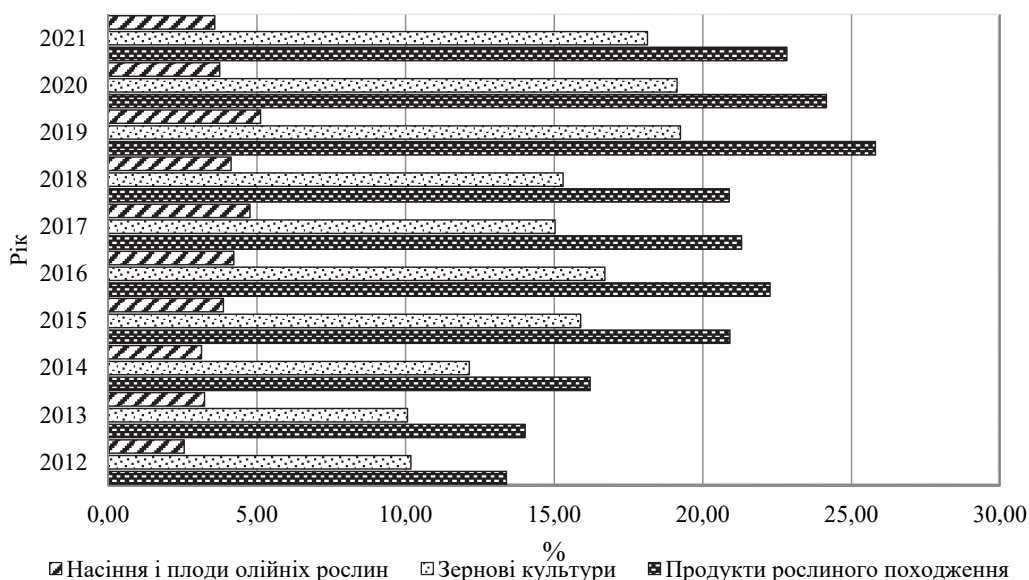
Сільське господарство (СГ) є системоутворюючою галуззю АПК, що поєднує сфери виробництва та переробки сільськогосподарської продукції. Галузь має великий потенціал, так як Україна є найбільшим світовим експортером соняшникової олії та зерна. Попри те, що у 2020 р. показники виробництва та експорту продукції сільського господарства в Україні знизилися, що спричинено наслідками пандемії, досвід різних країн показав, що аграрне виробництво є більш гнучким та стійким до пандемії, ніж галузі промисловості. Тому у 2021 р. спостерігаємо зростання вітчизняного виробництва продукції СГ майже на 48 %. Отже, можемо констатувати, що СГ виявилось менш вразливим до економічних наслідків пандемії, навіть попри періодичні локдауни.

Рис. 1. Частка продукції сільського господарства у валовому внутрішньому продукті України у 2012–2021 рр. (у фактичних цінах)

Джерело: розроблено авторами за даними [3].

Як складова продовольчого ринку СГ бере участь у забезпеченні продовольчої та економічної безпеки нашої країни. Крім того, сільське господарство стало головною вітчизняною галуззю-експортером, випередивши за обсягами доходів експорту металургію. Основними видами продукції СГ, що формують експортний потенціал, є зернові культури та соняшникова олія (рис. 2).

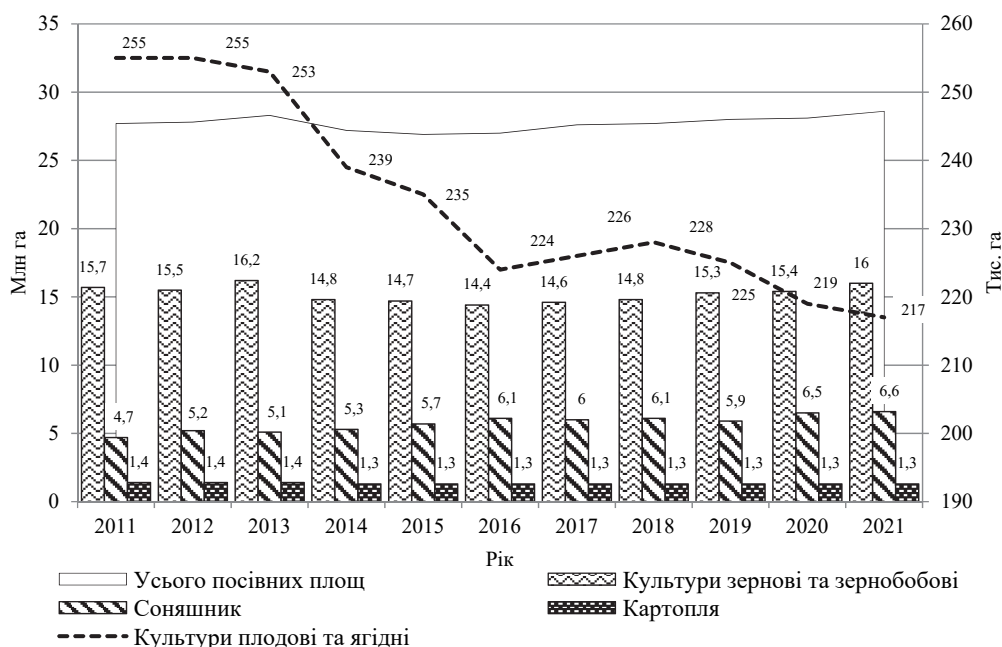

Рис. 2. Частка продукції рослинництва у загальному експорті

Джерело: розроблено авторами за даними [5].

Крім того, Україна – одна з лідерів у постачанні пшениці, ячменю, кукурудзи, насіння ріпаку, олій насіння соняшнику та ріпаку. Частка нашої країни у глобальному експорті лише зернових становила 10 % у 2020/2021 та 14 % у 2021/2022 рр. [26].

Таким чином, саме рослинництво є основною галуззю СГ України, на яку припадає близько 93 % орних земель країни [5]. Найбільше земель традиційно знаходиться під посівами зернових та зернобобових. Упродовж останнього десятиліття збільшуються площі під соняшником, а під картоплею та плодовими та ягідними культурами – скорочуються. Скоротилася майже вдвічі посівна площа і під цукровими буряками (з 501 тис га до 220 тис га) (рис. 3). Зазначені тенденції пов’язані передусім з ринковою кон’юнктурою та зростання попиту на продукцію зернових та олійних культур на світових ринках.

Рис. 3. Посівна площа під сільськогосподарськими культурами в Україні у 2011–2021 рр., тис. га

Джерело: розроблено авторами за даними [5].

У 2022 р. Україна засіяла майже на 30 % менше сільськогосподарських культур, ніж минулого року. Найбільш суттєво зменшилися обсяги посівної ярої кукурудзи, а через проблеми з логістикою, паливом та технікою фермери переходять на вирощування більш дешевих культур [27]. Після вторгнення росії в Україну практично весь аграрний сектор опинився у зоні ризику, найгостріше стояли питання посівної кампанії [28]. Під урожай 2022 р. озимими зерновими засіяно 7.6 млн га, що на 7 % нижче, ніж показник роком раніше (8.2 млн га), та практично збігається з площею в 2020 р. Площа під озимою пшеницею під урожай 2022 р. становила 6.5 млн га, що на 5 % менше ніж у 2021 р., під озимим ячменем – 969.0 тис. га, що на 15 % менше, а під житом – 108.5 тис. га,

що на 39 % менше, ніж у 2021 р. Військові дії в Україні, найімовірніше, призвели до суттєвого скорочення площ, що будуть доступними для збирання. Значна частина земель опинилася за межею фізичної можливості її обробітку. Насамперед, це території Херсонської, Донецької, Луганської, Запорізької, Миколаївської, Харківської, Сумської, Чернігівської та Київської областей. За оцінками аналітиків ІА "АПК-Інформ", втрати посівів озимих зернових культур можуть сягнути 41 %, що відповідає 3.1 млн га в натуральному вираженні [28].

У аналітиків *Argus Media* [29] є великі сумніви, що Україна зможе зібрати врожай у Луганській та Херсонській областях. У Харківській області збиральна кампанія під контролем України буде проходити тільки на 50 % площ пшениці. За прогнозами, з 6 730 тис. га пшениці, засіяної в цьому році, збиральна кампанія під контролем України буде проходити тільки на 4.4 млн га.

З початку російського вторгнення, станом на початок травня, українські аграрії засіяли лише 20 % від усіх запланованих площ [30]. Проте за умови розмінування території Чернігівської та Сумської областей вдасться засіяти 70 % [31].

У 2022 р. аграрії збільшили площі під олійними культурами. Щодо виробництва високоолеїнового соняшнику, то Україна входить до ТОП-3 світових виробників, а у 2020 р. зайняла 2 місце. На думку керівника відділу маркетингу "*MAS Seeds Україна*", частка високоолеїнового соняшнику в загальній площі олійних культур в Україні досягла максимуму саме в 2020 р., склавши 8.7 % від усіх площ під соняшником і 9 % у виробництві [32]. У зв'язку з війною, за прогнозами аналітиків *Latifundist.com* [33], у 2022 р. під соняшник засіяно на 30 % менше площ.

У 2020 р. лідерами України з виробництва плодоовочевої продукції були Миколаївська та Херсонська області, виробляючи понад 19 % від такої продукції [5]. У цьому році в Херсонській області під ними засіяно 40 тис. га, що становить майже 15 % площ під врожай овочів в Україні [34]. Зважаючи на те, що велика частина території області знаходиться під окупацією, були побоювання, що українці можуть відчувати значний дефіцит овочів. Для вирішення питання із задоволення потреб населення в овочах деякі області, що не перебувають під окупацією, наприклад Вінницька, збільшили площі під овочі, що дало змогу перекрыти їх нестачу.

Характеризуючи цьогорічну посівну кампанію, заступник генерального директору УКАБ [35], вказує, що у 2022 р. аграрії опинилися у найскладніших умовах за часів незалежності, оскільки посівну довелися проводити на замінованих полях у бронежилетах, під обстрілами в режимах окупації та деокупації. Також у багатьох агропідприємств та фермерських господарств виникли проблеми з фінансам, виробничими ресурсами, людьми, закритими морськими портами та здороженням логістики у 4–6 разів.

Отже, основними факторами, що вплинули на зменшення посівних площ цьогоріч в Україні, стали: окупація частини території України,

близькість до бойових дій, мінування полів та пошкодження матеріально-технічної бази. В умовах війни, як свідчать реалії сьогодення, найбільшими по збиральних площах стають Одеська, Дніпропетровська та Кіровоградська області, в той час як до війни лідерами по земельних площах були Запорізька, Харківська та Одеська області.

На виробництво продукції рослинництва припадає близько 45 % загального обсягу продукції сільськогосподарства [36]. Основними ж сільськогосподарськими культурами, які виробляються в агропідприємствах України, є зернові, олійні та технічні культури (буряки цукрові та картопля) (рис. 4).

Результати аналізу показників обсягу виробництва продукції рослинництва свідчать, що виробництво зернових та зернобобових культур у 2019 р. порівняно з 2013 р. зросло на 19.2 %, але у 2020 р. знизилось на 13.6 %, що пов'язано з погодними умовами та зниженням дохідності сільськогосподарських культур. Крім того, не останню роль у зниженні показників виробництва зіграла пандемія. Так, через різке падіння світових індикаторів побоювання потенційної рецесії спричинило ослаблення попиту на зернові через поширення COVID-19 та призвело до зниження експортних котирувань на зернові в Чорноморському регіоні [37]. Але у 2021 р. показники значно покращилися. Порівняно з 2020 р. минулорічне виробництво зернових та зернобобових культур збільшилося на 32 %, а з 2019 р. – на 14 %.

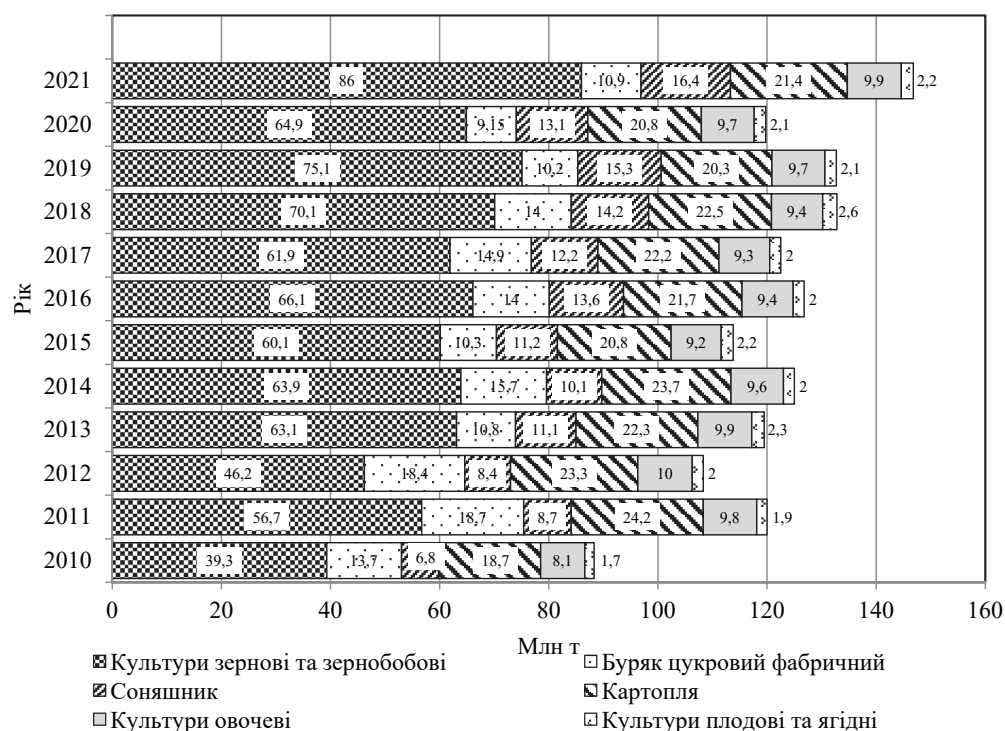

Рис. 4. Обсяг виробництва (валовий збір) сільськогосподарських культур в Україні у 2010–2021 рр., млн т

Джерело: розроблено авторами за даними [5].

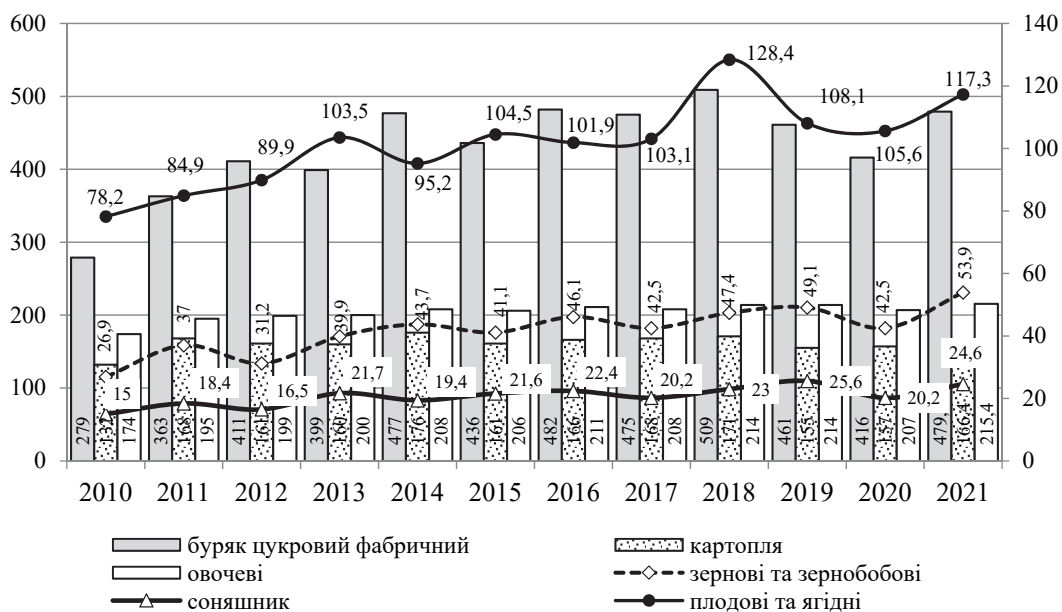

За прогнозами УКАБ, у 2022 р. українські аграрії можуть зібрати близько 50.4 млн т проти 86 млн т 2021 р. зернових культур та 10.6 млн т проти 16.4 млн т у 2021 р. соняшнику [38]. Більш песимістично налаштовані аналітики ІА "АПК-Інформ", які прогнозують валовий збір зерна у 38.9 млн т, що на 55 % менше за показник 2021 р. [28].

І, якщо з 2013 по 2021 рр. виробництво соняшника в нашій країні збільшилося більше ніж удвічі, то очікуване зниження виробництва олійних культур, пов'язане зі скороченням посівів унаслідок воєнних дій, як стверджують експерти [27; 28; 39], буде найбільшим за останнє десятиліття. Очікувано цього року Україна зможе отримати зернових та олійних близько 63 млн т з площі близько 20 млн га. Щодо інших видів основних агрокультур, то їх обсяги виробництва впродовж 2011–2021 рр. також суттєво зросли, однак позитивної динаміки в цьому році не передбачається.

Головними чинниками, які призведуть до зниження виробництва сільськогосподарських культур в Україні, крім скорочення посівних площ, стануть зниження урожайності через складнощі із забезпечення агропідприємств якісним насінням, засобами захисту, добривом, паливо-мастильними засобами, нестачу робочої сили, фінансових ресурсів, відсутність безпечних умов праці тощо. Крім того, залишаються актуальними і кліматичні ризики. Так, недостатня кількість опадів та сильні вітри негативно впливають на урожайність сільськогосподарських культур, а отже, і на валовий збір культур.

Як свідчать дані Державної служби статистики України [5], за останнє десятиліття зростала урожайність усіх видів сільськогосподарських культур (рис. 5).

Рис. 5. Урожайність сільськогосподарських культур в Україні у 2010–2021 рр., ц з 1 га зібраної площі

Джерело: розроблено авторами за даними [5].

Найбільше (майже удвічі) зросла урожайність таких сільськогосподарських культур, як зернові та зернобобові, цукровий буряк, соняшник. І якщо у 2020 р. несприятливі погодні умови стали причиною зменшення врожайності основних сільськогосподарських культур, то у 2021 р. порівняно з 2020 р. суттєво зросли показники урожайності: зернових та зернобобових – на 26.8 %, цукрових буряків – на 15 %, соняшнику – на 21.8 %, також зростала урожайність картоплі та овочевих культур, але меншими темпами, відповідно на 6 % та 4 %. У 2022 р. врожайність соняшнику, на думку аналітиків *Latifundist.com* [33], знизиться на 20 % від середнього рівня. Урожайність озимих зернових культур, попри песимістичні прогнози, як стверджують аналітики "АПК Інформ" [40], є достатньо високою.

Попри негативні прогнози, необхідно зазначити, що Україна виробляє вдвічі більше зерна, ніж потрібно на внутрішньому ринку. Внутрішній ринок України потребує близько 30 млн т зернових та олійних культур щороку. Наразі на складах залишається близько 20 млн т зерна, яке планувалось експортувати [39]. Прогнозується, що у 2022 р. урожай зернових та олійних культур становитиме близько 70 % від показника 2020–2021 рр. [41]. Таким чином, Україна матиме достатні запаси зерна, в той час як деякі країни світу недоотримають значну кількість сільгосппродукції з України, а це, за оцінками ООН, призведе до зростання цін на сільськогосподарську продукцію та може спричинити голод у країнах Близького Сходу та Африки.

В умовах глобальних змін та військової агресії РФ для України пріоритетним має бути як насичення внутрішнього ринку конкурентоспроможною сільськогосподарською продукцією, так і забезпечення нарощування експортного потенціалу. Крім підтримання налагоджених зв'язків з партнерами на міжнародному ринку, необхідно оптимізувати структуру експорту, забезпечити його стале зростання та розширювати співпрацю з іншими країнами на міжнародному продовольчому ринку.

Не менш важливою галуззю для України традиційно було і тваринництво. Займаючи лише 2.7 % території колишнього СРСР, Україна виробляла близько 25 % усієї сільськогосподарської продукції Союзу, в тому числі забезпечувала виробництво 24 % молока та молочної продукції, 23 % м'яса та 22 % яєць [43]. Активний розвиток галузі відбувався після Другої світової війни. Однак у 1990–1991 рр. через розпад СРСР, втрату ринків збуту та неврожай відбулося різке падіння валового збору, поголів'я та виробництва більшості продукції АПК.

За даними Державної служби статистики України [5], з січня 1990 р. по січень 2022 р. загальне поголів'я великої рогатої худоби (ВРХ) в нашій країні скоротилося в 9.5 раза, в тому числі корів – у 5.5 раза, овець та кіз – у 8.2 раза, свиней – у 3.6 раза, птиці – у 1.3 раза (*табл. 1*).

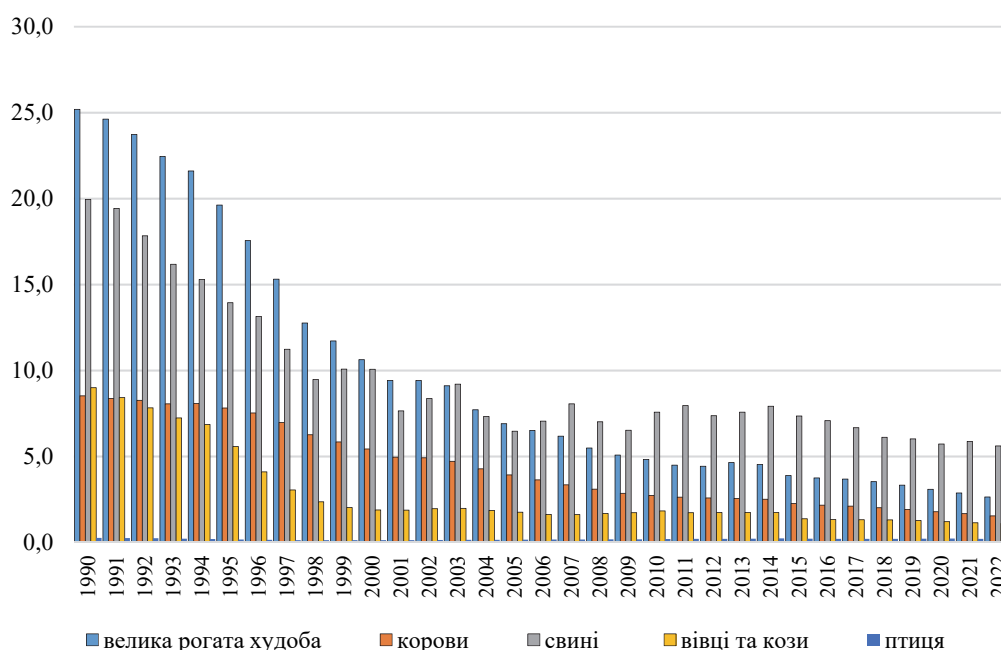
**Динаміка кількості сільськогосподарських тварин в Україні
(станом на 1 січня)**

Рік	Велика рогата худоба		Свині	Вівці та кози	Птиця
	усього	у т. ч. корови			
	тис. голів				
1990	25194.8	8527.6	19946.7	9003.1	255.1
2017*	3682.3	2108.9	6669.1	1314.8	201.7
2018*	3530.8	2017.8	6109.9	1309.3	204.8
2019*	3332.9	1919.4	6025.3	1268.6	211.7
2020*	3092.0	1788.5	5727.4	1204.5	220.5
Темп приросту, %					
2022/1990	-89.5	-81.9	-71.9	-87.8	-20.7
2022/2017	-28.20	-26.79	-15.90	-16.77	0.25

* Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: розроблено авторами за даними [5].

І, якщо поголів'я свиней, овець та кіз в окремі роки у відповідь на кон'юнктурні зміни внутрішнього та зовнішнього ринків збільшувалося порівняно з попереднім, поголів'я ВРХ невпинно скорочувалося і продовжує скорочуватися донині (рис. 6).

Рис. 6. Динаміка кількості сільськогосподарських тварин в Україні на 1 січня 1990–2022 рр., млн голів

Джерело: розроблено авторами за даними [5].

Найбільш стрімко таке зменшення відбувалось упродовж 1990–2010 рр. (–82.2 %), надалі темпи дещо уповільнилися. Протягом останніх п'яти років поголів'я ВРХ в Україні зменшилося на 28.2 %, свиней – на 15.9 %, овець та кіз – на 16.77 %, а поголів'я птиці навіть збільшилося на чверть відсотка.

Зміни відбулися і в структурі поголів'я тварин за категоріями підприємств. Якщо на кінець 1990 р. 86 % поголів'я ВРХ, 85 % поголів'я овець та кіз, 72 % поголів'я свиней було зосереджено у сільськогосподарських підприємствах, то на кінець 2020 р. 65 % поголів'я ВРХ та 87 % поголів'я овець та кіз утримувалися в приватних господарствах населення [43]. Причинами таких змін стало передусім те, що утримання та вирощування сільськогосподарських тварин є технологічно складнішим порівняно з рослинництвом і менш прибутковим, тому великі вітчизняні товаровиробники аграрної галузі обирають більш ефективні напрями ведення бізнесу. Відтак, якщо галузь рослинництва стабільно нарощує обсяги випуску, вітчизняне м'ясо-молочне виробництво перебуває фактично у стадії стагнації: у 2021 р. близько 85 % обсягу реалізованої підприємствами агропродукції [5] на внутрішньому та зовнішньому ринках становила саме продукція рослинництва.

На сьогодні Україна втратила лідерські позиції на міжнародних ринках щодо постачання таких видів продукції тваринництва, як м'ясо яловичини і телятини (3 місце у 1990/1991 рр.) та вершкове масло (8 місце у 1990/1991 рр.) [43].

Водночас, завдяки прийнятним для більшості населення України цінам, м'ясо птиці в останні роки займає провідні позиції на ринку м'яса в нашій країні, а галузь птахівництва стрімко розвивається і є найбільш мобільною та ефективною. На початок 2022 р. поголів'я птиці в нашій країні становило 202.2 млн голів [5]. На відміну від основних категорій сільськогосподарських тварин (ВРХ, свині, вівці та кози), у птахівництві майже не відбулося змін у структурі поголів'я – близько 55% усієї птиці утримується і сьогодні агропідприємствами [43].

Не менш важливим напрямком національної галузі тваринництва є бджільництво. Як слушно відмічає Т. Дудар [44], нині українське бджільництво є тією сферою економічної діяльності, яка не лише забезпечує зайнятість населення, а й формує ринок продукції галузі та надає можливість розвитку як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Підґрунтям для цього слугує динамічне зростання споживчого попиту на український мед на світовому ринку. Нині частка України у світовому обсягу виробництва меду становить близько 6 % [44].

На відміну від таких видів діяльності, як туризм, готельно-ресторанний бізнес чи оренда нерухомості, сільське господарство як бізнес "на відкритому повітрі" з мінімальною кількістю людського ресурсу, на думку експертів громадської організації "Центр прикладних досліджень" [45], відчуло карантинні обмеження найменше. І, якщо протиепідеміологічні заходи негативно вплинули на дрібних фермерів та селян, які реалізують свою продукцію на ринках, для великих агрохолдингів, які мають політичний протекціонізм та надлишкову фінансову спроможність, пандемія *COVID-19* не принесла суттєвих негативних наслідків.

Упродовж двох останніх років, попри коронакризу, обсяги виробництва основних видів продукції агропідприємствами України навіть дещо зросли (табл. 2).

Таблиця 2

Обсяги виробництва продукції тваринництва в Україні у 2020–2021 рр.

Продукція	Господарства усіх категорій			Підприємства			Господарства населення		
	2020	2021	темп приросту, %	2020	2021	темп приросту, %	2020	2021	темп приросту, %
Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій, тис. т	3462.3	3393.7	-2.0	2303.0	2318.3	0.7	1159.3	1075.4	-7.2
Обсяг виробництва (валовий надій) молока, тис. т	9263.6	8728.8	-5.8	2761.2	2767.4	0.2	6502.4	5961.4	-8.3
Кількість одержаних яєць від птиці свійської, млн шт	16167.2	14071.3	-13.0	8913.5	7012.8	-21.3	7253.7	7058.5	-2.7
Обсяг виробництва (валовий настриг) вовни, т	1574.0	1497.0	-4.9	147.0	152.0	3.4	1427.0	1345.0	-5.7

Джерело: розроблено авторами за даними [5].

У 2020/2021 рр. Україна увійшла в ТОП-10 світових постачальників меду (5 місце), свиней (6 місце), м'яса птиці (7 місце), сухого молока (8 місце), великої рогатої худоби, вершкового масла та сухого знежиреного молока (9 місце), сиру і молока (10 місце) [43]. Однак, якщо частка продукції рослинництва в загальному обсягу експорту агропродукції України у 2017–2021 рр. зросла, частка товарів тваринного походження скоротилася (табл. 3).

Таблиця 3

Товарна структура експорту агропродукції України у 2017–2021 рр., млрд дол. США

Товарні групи (за УКТ ЗЕД)	2017		2018		2019		2020		2021		Абсолютний приріст	
	обсяг	%*	обсяг	%*	обсяг	%*	обсяг	%*	обсяг	%*	обсяг	%*
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	1.11	6.19	1.21	6.45	1.28	5.73	1.19	5.32	1.35	4.83	0.24	-1.37
II. Продукти рослинного походження	9.22	51.46	9.89	52.65	1.29	57.93	11.88	53.25	15.54	55.74	6.32	4.28
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	4.61	25.72	4.50	23.95	4.73	21.23	5.75	25.75	7.04	25.25	2.43	-0.47
IV. Готові харчові продукти	2.83	15.78	3.02	16.08	3.22	14.45	3.36	15.06	3.79	13.59	0.96	-2.19
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичинена	0.15	0.85	0.17	0.88	0.15	0.67	0.13	0.60	0.17	0.59	0.014	-0.25
Усього	17.91	-	18.78	-	22.29	-	22.31	-	27.87	-	99.66	-

* У загальному обсягу.

Джерело: розроблено авторами за даними [5].

Військова агресія росії знищила всі здобутки, які мала Україна щодо експортного потенціалу, крім того, поставила під загрозу світову продовольчу безпеку, гарантом якої також є і Україна, заблокувавши вітчизняні порти у Чорному та Азовському морях. Саме морем наша країна перевозила 62 % загальної доларової вартості товарів, залізницею – 12 %, автомобільним транспортом – 23 % [1]. Відтак, Україна, за підтримки європейських партнерів, сьогодні змушена шукати альтернативні шляхи експорту, в тому числі, і сільськогосподарської продукції.

За інформацією Мінагрополітики, протягом травня 2022 р. Україна відвантажила усіма видами транспорту на експорт більше 1.743 млн т зернових, олійних та продуктів переробки, що становить 180 % від квітневого обсягу 2022 р.

Експорт пшениці зріс з 9.2 тис. т у квітні до 43.5 тис. т у травні 2022 р., але це майже в 20 разів менше, ніж у травні 2021 р., коли показник становив 857.8 тис. т. Експорт соняшникової олії у травні становив 202.65 тис. т, або на 56 % більше, ніж у квітні 2022 р., однак цей показник суттєво нижчий за 501.8 тис. т у травні 2021 р. [46]. А станом на 24 червня, Україна реалізувала на експорт 48.13 млн т зернових. З початку 2021/22 МР, цей показник на 4.19 млн т або на 9.53 % перевищує результати аналогічного періоду у 2020–2021 МР [47].

У 2022 р. з 70 % посівних площ, які були засіяні, 30–40 % урожаю буде використано для внутрішнього споживання, решта – для експорту [31]. Імпорт пшениці з України має вирішальне значення для деяких країн Близького Сходу, зокрема Єгипту. Частка України у загальному китайському імпорті пшеничного борошна становить 44 %, кукурудзи – 55 %, соняшникової олії – 59 % [1]. Ось чому сьогодні питання організації експорту аграрної продукції є пріоритетним у зовнішньоторговельній діяльності України. У свою чергу, директор Національного наукового центру "Інституту аграрної економіки" [48] зазначає, що саме від експорту залежить функціонування аграрного сектора України, позаяк отримані від експорту кошти стають ключовими у фінансуванні посівної кампанії та збору врожаю.

До війни Україна забезпечувала 46 % світового експорту олії, 9 % експорту пшениці, 17 % ячменю та 12 % кукурудзи на світових ринках [49]. Україна традиційно експортує близько 30–35 % зерна до країн Північної Африки та Близького Сходу, 30–35 % – до країн Південної та Південно-Східної Азії, а також близько 35–40 % – до країн Європи [39]. Динаміку обсягів експорту зернових та продуктів їх переробки відображено на *рис. 7*.

Фахівці Української зернової асоціації [39] вважають, що експорт зернових та олійних у 2022–2023 МР можна очікувати на рівні 35 млн т, якщо Україна в умовах блокади чорноморських портів зможе збільшити пропускну здатність інших логістичних напрямків, зокрема й залізничних переходів на кордонах з країнами.

Рис. 7. Експорт зернових та продуктів їх переробки у 2013–2021 маркетингових роках [47]

До війни 90 % сільськогосподарських культур переправлялося на експорт через порти. Зараз доступ до портів є обмеженим, тому сільгоспвиробники шукають інші шляхи відправки продукції, зокрема через створення сухопутних портів.

За словами директора аграрного напрямку "УДГ Трейдинг", Україні вже зараз варто розробляти альтернативні логістичні шляхи, через які Україна експортуватиме свою продукцію до Європи та далі [30]. Серед портів сусідніх країн українські аграрії роблять акцент на румунській Констанці. Крім Румунії, налагодити, оптимізувати та масштабувати експортні сполучення Україна прагне також і з Польщею, Молдовою, Словаччиною та Угорщиною. Автологістика зерна сьогодні активно розвивається в усі куточки Європи.

Водним транспортом (річкові порти та паромні переправи) за період війни експортовано 798.8 тис. т зерна та 22.1 тис. т олійних культур. Це зробило річкові порти України головними експортними воротами. Залізничним транспортом відвантажено 709.6 тис. т зерна, олійних та продуктів переробки. 75 % пшениці, 50 % сої, 59 % соняшнику та 57 % ячменю експортовано через річкові порти, тоді як 53 % від фактично відвантажених обсягів кукурудзи та 56 % соєвої олії здійснено залізничним транспортом. Тільки у травні експорт соняшникової олії відбувався усіма видами транспорту – 32 % автомобільним, 28 % залізничним та 35 % річковим [32; 46; 50]. Через порт Рені відвантажено на експорт 398 тис. т вітчизняної сільськогосподарської продукції, Ізмаїльській порт – 327.9 тис. т, через Володимир-Волинській – Хрубешув фактично вивезено 206.2 тис. т зерна, олійних та продуктів переробки, тоді як через Чоп – Захонь, Чіерна над Тисою – 118.05 тис. т [51].

Через блокаду українських морських портів на світовий ринок не потрапило 7 млн т пшениці, 14 млн т зерна кукурудзи, 3 млн т соняшникової олії та 3 млн т соняшникової макухи. Це вже призвело до рекордного зростання цін на світовому ринку та неминуче матиме наслідком світову продовольчу кризу і зростання інфляції [50].

Попри те, що за підтримки європейських партнерів вдалося збільшити обсяги українського експорту альтернативними шляхами,

пропускна спроможність цих маршрутів залишається низькою для стабільного експорту вітчизняного врожаю. Так, наразі виникають проблеми, пов'язані з відсутністю інфраструктури та адміністративного потенціалу в європейських річкових портах. Крім того, їх пропускна можливість обмежена через брак барж, причалів та доків. Існують серйозні проблеми, пов'язані з логістичними ланцюгами, які потребують координації та оптимізації. Також в Україні можуть виникнути проблеми зі зберіганням нового урожаю, враховуючи той факт, що росія свідомо знищує сільськогосподарську інфраструктуру. Представники Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН прогнозують, що, збитки, завдані сільськогосподарському сектору внаслідок війни, вже становлять 6 млрд дол. США, включаючи шкоду інфраструктурі (іригаційне обладнання, сховища, теплиці, елеватори), польовим культурам та сільськогосподарським тваринам [52].

Позитивним для розвитку вітчизняного агробізнесу є скасування на рік ввізного мита ЄС на увесь український експорт з 19 травня 2022 р., що схвалено Європейським парламентом. Такий крок підтримує економіку України. Крім того, це можливість для нарощування експорту вітчизняної продукції з високою доданою вартістю, адже деякі мита збільшували ціни національних товарів на міжнародних ринках на 50 % або й удвічі. Тобто це історичний шанс, який дасть змогу суттєво збільшити експорт вітчизняної агропродукції до ЄС [42].

Скасування ввізних мит і тарифних квот у двосторонній торгівлі також юридично закріпили, уклавши відповідну угоду між Україною та Великою Британією. Тільки у 2021 р. товарообіг між нашою країною та Великою Британією становив 2.2 млрд дол. США. Завдяки скасуванню ввізних мит і тарифних квот український бізнес у перспективі матиме змогу збільшити експорт до Великої Британії таких товарів, як борошно, зерно, молочна продукція, м'ясо птиці та напівфабрикати, томатна паста, мед, кукурудза, пшениця, соки, гриби, цукор тощо, які саме і характеризуються високою доданою вартістю [53].

Сьогодні держава активно підтримує вітчизняний бізнес та шукає підтримку для нашої країни на міжнародній арені, аби національна економіка функціонувала й Україна мала можливість повноцінного повоєнного відновлення. Багато заходів спрямовано, серед іншого, і на забезпечення діяльності вітчизняних аграріїв. Зокрема, від початку бойових дій прийнято низку нормативно-правових актів, які пов'язані з регулюванням земельних відносин, наданням сільськогосподарським товаровиробникам податкових пільг, забезпеченням грошової допомоги і доступного кредитування тощо.

Задля збереження покриття страхових виплат і розширення логістики Кабінет Міністрів України видав розпорядження № 255-р від 30 березня 2022 р. Міністерству інфраструктури разом з Міністерством економіки та Міністерством фінансів забезпечити виділення коштів з резервного фонду державного бюджету для відшкодування шкоди, заподіяної

внаслідок збройної агресії росії проти України та воєнних дій на території України у разі відмови страхувальниками у наданні страхового покриття на такі ризики [54]:

- фрахтувальникам, операторам та/або власникам морських суден та суден внутрішнього плавання, що ходять під прапором України та прапорами іноземних держав, – у разі перебування таких суден в акваторії українських портів у Дунайському регіоні;
- власникам та/або операторам рухомого складу, допущеного до обігу залізницями колії 1435 мм, – у разі перебування такого рухомого складу на території України.

Міністерство аграрної політики України спільно з компанією *Feodal* запустило проєкт *Military.feodal.online*, який допомагає аграріям оперативно передавати інформацію про заміновані поля до органів ДСНС та ЗСУ, щоб якнайшвидше знешкодити залишені небезпечні об'єкти та убезпечити своїх працівників. МінАПК запустило кілька онлайн-платформ для збору інформації щодо потреб аграріїв у режимі реального часу та онлайн-платформу для покращання логістичних маршрутів аграріїв в умовах воєнного стану [54].

Також сьогодні в Україні розглядається можливість створення міжнародного резервного фонду агропродукції, що допоможе вітчизняним аграріям збути минулорічне зерно, а також зберегти урожай 2022 р. Про це заявив голова Комітету Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики, зазначивши, що важливо вирішити, де зберігатиметься зерно українських аграріїв, яке буде викуплено, так як наразі не вистачає сховищ орієнтовно для 15 млн т продукції [54].

Висновки. Лютневе вторгнення росії на територію нашої держави стало викликом для української нації та кожного українця. Нищівного удару зазнала й економіка нашої країни. Проте вітчизняний бізнес, у тому числі й аграрний, намагається вижити і розвиватися в цих надскладних умовах.

Основними проблемами, з якими зіткнулися виробники сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану, стали: зниження купівельної спроможності населення, нестабільність валютно-фінансової системи; руйнування усталених партнерських зв'язків та каналів збуту продукції; проблеми з ресурсним забезпеченням; послаблення фінансової стійкості; зниження конкурентоспроможності підприємств; обмеження експорту продукції АПК; небезпека провадження операційної діяльності у зв'язку з бойовими діями та мінуванням сільгоспугідь та полів тощо. Наразі вирішуються питання щодо налагодження логістики як сировини та готової продукції всередині країни, так і забезпечення експорту й імпорту в критичних сегментах.

Світовий ринок продовольства був і залишається для вітчизняного аграрного сектора економіки одним з пріоритетних напрямів для розвитку та збільшення експорту продукції. Для посилення експортного потенціалу українські виробники сільськогосподарської продукції

повинні орієнтуватися на її диверсифікацію відповідно до тенденцій формування структури світової торгівлі продовольством та забезпечити збільшення тієї її частки, що має стабільно зростаючий попит на світовому ринку. Крім того, пріоритетною для вітчизняного агровиробництва має бути продукція з високою доданою вартістю, а також продукція, яка потребує глибокої переробки.

Наразі надважливою є підтримка аграріїв з боку держави. Самотужки їм буде важко зібрати та реалізувати урожай–2022, а після збору врожаю необхідно готуватися до посіву озимих. Зважаючи на те, що в умовах російської агресії в державному бюджеті недостатньо коштів на проведення програм з підтримки аграріїв, доречними стануть іноземні інвестиції та міжнародна підтримка. Лише спільними зусиллями Україна зможе подолати наслідки російської агресії і забезпечити світ агропродукцією, якої він потребує.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що вони не мають фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не мають відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що автори працюють в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів та редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мазаракі А., Мельник Т. Світове господарство: виклики російсько-української війни. *Scientia Fructuosa*, 143(3), 4-35. [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022\(143\)01](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022(143)01) (дата звернення: 20.07.2022).
2. War in the Region. Europe and Central Asia Economic Update. Office of the Chief Economist. Spring 2022. World Bank Group. URL: <https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/europe-and-central-asia-economic-update> (date of access: 20.07.2022).
3. Assessing the impact of war on G7 economies, Russia and Ukraine. EIU. Global economic outlook 2022. URL: <https://onesite.eiu.com/campaigns/impact-of-war-on-g7-economies-russia-and-ukraine> (date of access: 20.07.2022).
4. Уряд схвалив прогноз економічного і соціального розвитку України на 2022-2024 роки. Міністерство економіки України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-prognoz-ekonomichnogo-i-socialnogo-rozvitku-ukrayini-na-2022-2024-roki> (дата звернення: 20.07.2022).
5. Державна служба статистики України. *Офіційний сайт*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
6. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 р. Кабінет Міністрів України. Постанова від 03 березня 2021 р. № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (дата звернення: 23.07.2022).
7. Вектори економічного розвитку. Національна економічна стратегія 2030. URL: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf> (дата звернення: 23.07.2022).
8. Аграрний і сільський розвиток для зростання та оновлення української економіки: наукова доповідь; за ред. Бородіної О. М., Шубравської О. В. Київ, 2018. 152 с.
9. Дацій О. І., Карбовська Л. О., Каліна І. І., Кавун С. В. Світовий досвід державної аграрної політики в контексті використання земель в умовах пандемії COVID-19. *Ефективна економіка*. 2021. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9302> (дата звернення: 26.07.2022).

10. Самофал О. В. Вплив пандемічної кризи на систему маркетингу дрібнотоварних виробників сільськогосподарської продукції в Україні. *Агросвіт*. 2021. № 9-10. С. 69-74. http://www.agrosvit.info/pdf/9-10_2021/11.pdf (дата звернення: 26.07.2022).
11. Федів І., Федів Р. Основні виклики для аграрного сектора України в умовах пандемії COVID-2019. *Вісник ЛНАУ: Економіка АПК*. 2020. № 27. С. 13-17. URL: <http://visnuk.kl.com.ua/joom/arkhiv-nomeriv/ahroinzhenerni-doslidzhennia/59-visnyk/arkhiv/ekonomika-ark/27-2020/763-2.html> (дата звернення: 26.07.2022).
12. Волошко Н. О., Ситнік А. І. Сучасні тенденції розвитку світового ринку сільськогосподарської продукції. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 48-1. С. 25-29. URL: http://bses.in.ua/journals/2019/48_1_2019/6.pdf (дата звернення: 26.07.2022).
13. Галунець Н. Місце українського агроекспорту на світовому продовольчому ринку. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2019. Vol. 5. № 4. (pp. 74-94). URL: <https://are-journal.com/are/article/view/269/219> (дата звернення: 26.07.2022).
14. Кириленко І. Г., Івченко В. Є., Дем'янчук В. В. Основні тенденції розвитку світового продовольчого ринку та виробництво продовольства в Україні. *Економіка АПК*. 2019. № 9. С. 34-40.
15. Жаліло Я. А., Базилюк Я. Б., Ковалівська С. В. та ін. Україна після коронакризи – шлях одужання; за заг. ред. Я. А. Жаліло. Київ: НІСД, 2020. 304 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-11/ukraina-pislya-koronakrizi_sait.pdf (date of access: 26.07.2022).
16. Gruyer G., Brooks J. (2021). Viewpoint: Characterising early agricultural and food policy responses to the outbreak of COVID-19. *Food Policy. Elsevier*. Vol. 100 (C). URL: <https://ideas.repec.org/a/eee/jfpoli/v100y2021ics0306919220302232.html> (date of access: 26.07.2022).
17. Lusk J., Anderson J. (2020). Economic Impact of COVID-19 on Food and Agricultural Markets. *Council for Agricultural Science and Technology (CAST)*. 2020. June, 44 pp. <https://www.cast-science.org/wp-content/uploads/2020/06/QTA2020-3-COVID-Impacts.pdf> (date of access: 26.07.2022).
18. Wieck, C. et al. (2021). European and Member State Policy Responses and Economic Impacts on Agri-Food Markets due to the Covid-19 Pandemic. *IATRC Commissioned Paper, 26*, 2021. March. St. Paul, Minnesota: University of Minnesota, Department of Applied Economics, International Agricultural Trade Research Consortium, 73 p. URL: https://euro.ue.poznan.pl/sites/default/files/attachments/news/iatrc_cp26_-_wieck_et_al.pdf (date of access: 26.07.2022).
19. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation *OECD Publication*, Paris. 30 Jun 2020. 508 pp. <https://doi.org/10.1787/928181a8-en> (date of access: 26.07.2022).
20. Monitoring and Evaluation of Agricultural Policy 2021: Addressing the Challenges Facing Food Systems. *OECD Publishing*, Paris. 22 Jun. 2021. 602 p. <https://doi.org/10.1787/2d810e01-en> (date of access: 26.07.2022).
21. Agricultural Trade & Policy Responses During the First Wave of the Covid-19 Pandemic in 2020 FAO. Food and Agriculture Organization of the United Nations Rome, 2021. URL: <https://www.fao.org/3/cb4553en/cb4553en.pdf> (date of access: 26.07.2022).
22. Антюшко Д., Шаповалова Н., Гончар Ю. Світовий ринок пшениці: виклики воєнного часу. *Міжнародний науково-практичний журнал "Товари і ринки"*. 2022. № 1(41). С. 4-18. [https://doi.org/10.31617/2.2022\(41\)01](https://doi.org/10.31617/2.2022(41)01) (дата звернення: 27.07.2022).
23. Стояненко І. В., Урсатій А. Е. Війна в Україні: наслідки для національної економіки та світу. *Advancing in research, practice and education. Proceedings of the XVIII International Scientific and Practical Conference*. Florence, Italy. 2022, p.171-177. URL: <https://isg-konf.com/advancing-in-research-practice-and-education-two> (дата звернення: 27.07.2022).

24. Стояненко І. В., Дамчук Д. Ю. Наслідки російського вторгнення в Україну для глобальної економічної системи. *Actual priorities of modern science, education and practice. Proceedings of the XXI International Scientific and Practical Conference*. Paris, France. 2022, р. 218-222. URL: <https://isg-konf.com/actual-priorities-of-modern-science-education-and-practice-two> (date of access: 27.07.2022).
25. Агробизнес в цифрах: аналіз и прогнозы. URL: <https://latifundist.com/blog/read/2498-agrobiznes-v-tsifrah-analiz-i-prognozu> (дата звернення: 10.07.2022).
26. Народження голоду з вогню: Огляд аналітики про продовольчу безпеку світу в онтексті війни в Україні. URL: <https://ecoaction.org.ua/narodzhennia-holodu-z-vohniu.html> (дата звернення: 20.07.2022).
27. У 2022 р. врожай зернових та олійних в Україні може становити 66,5 млн тонн, експорт – 30 млн тонн. URL: <https://delo.ua/uk/agro/u-2022-roci-vrozai-zernovix-ta-oliinix-v-ukrayini-moze-stanoviti-665-mln-tonn-eksport-30-mln-tonn-398966> (дата звернення: 11.07.2022).
28. Воєнні баланси продовольства в Україні. Ч. 1. Виробництво. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/topic/1526079> (дата звернення: 18.07.2022).
29. Пшениця 2022: на якій площі буде зібрано, врожайність та стан посівів. URL: <https://latifundist.com/blog/read/2910-pshenitsya-2022-na-yakij-ploshchi-bude-zibrano-vrozhajnist-ta-stan-posiviv> (дата звернення: 15.07.2022)
30. Суворий експорт 2022: як під час війни продати українське зерно та запобігти продовольчій катастрофі у світі? URL: <https://latifundist.com/spetsproekt/969-suvorij-eksport-2022-yak-pid-chas-vijni-prodati-ukrayinske-zerno-ta-zapobigti-prodovolchij-katastrofi-u-sviti> (дата звернення: 10.07.2022).
31. Посівна в Україні: у МінАП озвучили оптимістичний та песимістичний прогнози. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/04/11/novyna/suspilstvo/posivna-ukrayini-minap-ozvuchily-optymistichnij-ta-pesymistichnij-prohnozu> (дата звернення: 15.07.2022).
32. Обсяги виробництва високоолеїнового соняшнику в Україні зросли в 20 разів – аналітика. URL: <https://superagronom.com/news/15009-obsyagi-virobnitstva-visokooleyinovogo-sonyashniku-v-ukrayini-zrosli-v-20-raziv--analitika> (дата звернення: 15.07.2022)
33. ТОП-10 країн виробників соняшнику у 2021/2022 МР. URL: <https://latifundist.com/rating/top-10-krayin-virobnikiv-sonyashniku-2021-22-mr> (дата звернення: 10.07.2022)
34. У Мінагрополітики запевнили, що дефіциту фруктів та овочів в Україні не буде. URL: https://lb.ua/society/2022/07/04/522114_minagropolitiki_zapevnili_shcho.html (дата звернення: 10.07.2022)
35. Збиральна кампанія без грошей. Чи зберуть аграрії вирощений урожай. URL: https://www.ucab.ua/ua/pres_sluzhba/blog/oleg_nesterov/zbiralna_kampaniya_bez_g_roshey_chi_zberut_agrarii_viroscheniy_urozhay (дата звернення: 20.07.2022).
36. Стан галузі та перспективи розвитку рослинництва. URL: <https://crops.udau.edu.ua/ua/navchannya/cikavo/stan-galuzi-ta-perspektivi-rozvitku-roslinnictva.html> (дата звернення: 15.07.2022).
37. Назвали чинники, які призвели до зниження експортних котирувань на зернові в Чорноморському регіоні. URL: <https://agropolit.com/news/15666-nazvali-chinniki-yaki-prizveli-do-znijennya-eksportnih-kotiruvan-na-zernovi-v-chornomorskomu-regioni> (дата звернення: 15.07.2022).
38. У 2022 р. українські аграрії зберуть близько 50 т зернових – прогноз. URL: <https://landlord.ua/news/u-2022-rotsi-ukrainski-ahrarii-zberut-blyzko-50-tonn-zernovukh-prohnoz> (дата звернення: 20.07.2022).
39. Озвучено прогноз виробництва та експорту сільгосппродукції в Україні на 2022 рік. URL: <https://superagronom.com/news/15155-ozvucheno-prognoz-virobnitstva-ta-eksportu-silgospproduktsiyi-v-ukrayini-na-2022-rik> (дата звернення: 20.07.2022).
40. Україна: погодні умови та стан сільськогосподарських культур у липні 2022 р. - НААН України. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/topic/1528429> (дата звернення: 02.08.2022)

41. Шмигаль розповів, скільки планують зібрати врожаю зернових у 2022 р. в умовах війни. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/07/22/novyna/polityka/shmyhal-rozpoviv-skilky-planuyut-zibraty-vrozhayu-zernovux-2022-rocz-umovax-vijny> (дата звернення: 29.07.2022)
42. Висоцький Т. Призупинення мит на український експорт – надзвичайно потужний поштовх для сільського господарства. URL: <https://minagro.gov.ua/news/taras-visockij-prizupinennya-mit-na-ukrayinskij-eksport-nadzvichajno-potuzhnij-poshtovh-dlya-sil'skogo-gospodarstva> (дата звернення: 23.07.2022)
43. Агробізнес України. Інфографічний довідник 2020/2021. 2021. Вип. 8. URL: <https://agribusinessinukraine.com/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness-2021> (дата звернення: 23.07.2022)
44. Дудар Т. Розвиток бджільництва в Україні: досягнуті успіхи, необхідність маркетингової кооперації в галузі, стратегія медового бізнесу. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2020. Вип. 2. С. 36-49. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/38459> (дата звернення: 28.07.2022).
45. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України. Кабінетне дослідження. Громадська організація "Центр прикладних досліджень". Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні. 2020. URL: <https://www.kas.de/documents/270026/8703904/%D0%92%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%B2+COVID-19+%D1%82%D0%B0+%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%85+%D0%BE%D0%B1%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%8C+%D0%BD%D0%B0+%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D1%83+%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.+%D0%9A%D0%B0%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B5+%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%B%D0%BD%D1%8F+%D0%A6%D0%9F%D0%94.+%D0%9B%D0%B8%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%8C+2020.pdf/b7398098-a602-524d-7f88-6189058f69d3?version=1.0&t=1597301028775> (дата звернення: 23.07.2022).
46. Україна нарощує експорт сільськогосподарської продукції через західні кордони. URL: <http://www.golos.com.ua/article/361043> (дата звернення: 23.07.2022).
47. Скільки зернових експортує Україна. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/02/22/infografika/ekonomika/skilky-zernovux-eksportuye-ukrayina> (дата звернення: 15.07.2022).
48. Пугачов М. Експорт у 2022 р. не зупиниться, але стратегію потрібно переглянути. URL: <https://latifundist.com/blog/read/2882-mikola-pugachov-eksport-u-2022-rotsi-ne-zupinitsya-ale-strategiyu-potribno-pereglyanuti> (дата звернення: 10.07.2022).
49. У NASA визначили, скільки сільгоспугідь окуповано в Україні. URL: <https://superagronom.com/news/15599-u-nasa-viznachili-skilki-silgospugid-okupovano-v-ukrayini> (дата звернення: 20.07.2022).
50. Україна у травні відвантажила на експорт понад 1,7 мільйона тонн зернових – Мінагрополітики. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3501806-ukraina-u-travni-vidvantazila-na-eksport-ponad-17-miljona-tonn-zernovih-minagropolitiki.html> (дата звернення: 30.07.2022).
51. Обсяги експорту за окремими видами товарів та видами транспорту відповідно до ЄАІС "Контроль за доставкою" за травень 2022 р.. Міністерство аграрної політики та продовольства України. *Офіційний сайт*. URL: <https://minagro.gov.ua/news/obsyagi-eksportu-za-okremimi-vidami-tovariv-ta-vidami-transportu-vidpovidno-doeais-kontrol-za-dostavkoju-za-traven-2022-roku> (дата звернення: 20.07.2022).
52. Збитки, завдані аграріям через війну, сягнули \$4-6 млрд, ФАО. URL: <https://superagronom.com/news/15727-zbitki-zavdani-agrariyam-cherez-viynu-syagnuli-4-6-mlrd-fao> (дата звернення: 03.08.2022).
53. Україна та Велика Британія підписали угоду про скасування ввізних мит і тарифних квот. Міністерство економіки України. *Офіційний сайт*. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?Lang=uk-UA&id=a4fb4cea-6342-4a67-8348-8c2e41a5a7de&title=ukrainatavelikabritaniiapidpisaliugoduproskasuvanniavviznikhmititarifnikhkvt> (дата звернення: 20.07.2022).

54. Кузовкін Е. Аграрні відносини під час війни: як держава допомагає аграріям з регіонів, що постраждали від воєнних дій. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/agrarni-vidnosini-pid-chas-viyni-yak-derzhava-dopomagaе-agrariyam-z-regioniv-shcho-postrazhdali-vid-.html> (дата звернення: 01.08.2022).
55. В Україні пропонують створити міжнародний резервний фонд агропродукції. URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/v-ukrajini-proponuyut-stvoriti-mizhnarodniy-rezervniy-fond-agroprodukciji> (дата звернення: 29.07.2022).

REFERENCES

- Mazaraki, A., & Mel'nyk, T. (2022). Svitove gospodarstvo: vyklyky rosijs'ko-ukrai'ns'koi' viyny [The world economy: the challenges of the Russian-Ukrainian war]. *Scientia Fructuosa*, 143(01), 4-35. <https://doi.org/10.31617/visnik.knute> (date of access: 20.07.2022) [in Ukrainian].
- War in the Region. Europe and Central Asia Economic Update (2022). Office of the Chief Economist. Spring World Bank Group. <https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/europe-and-central-asia-economic-update> (date of access: 20.07.2022) [in English].
- Assessing the impact of war on G7 economies, Russia and Ukraine. EIU. Global economic outlook (2022). <https://onesite.eiu.com/campaigns/impact-of-war-on-g7-economies-russia-and-ukraine> (date of access: 20.07.2022) [in English].
- Uряд shvalyv prognoz ekonomichnogo i social'nogo rozvytku Ukrainy na 2022-2024 roky. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy [The government approved the forecast of economic and social development of Ukraine for 2022-2024. Ministry of Economy of Ukraine]. <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-prognoz-ekonomichnogo-i-socialnogo-rozvytku-ukrayini-na-2022-2024-roki> (date of access: 20.07.2022) [in Ukrainian].
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. *Oficijnyj sayt – Official site*. <https://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennja Nacional'noi' ekonomichnoi' strategii' na period do 2030 r. Kabinet Ministriv Ukrainy. Postanova vid 03 bereznja 2021 r. № 179 [On approval of the National Economic Strategy for the period until 2030. Cabinet of Ministers of Ukraine. Resolution No. 179 of March 3, 2021]. <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennja-nacionalnoyi-eko-a179> (date of access: 23.07.2022) [in Ukrainian].
- Vektory ekonomichnogo rozvytku. Nacional'na ekonomichna strategija 2030 [Vectors of economic development. National Economic Strategy 2030]. <https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf> (date of access: 23.07.2022) [in Ukrainian].
- Agrarnyj i sil's'kyj rozvytok dlja zrostannja ta onovlennja ukrai'ns'koi' ekonomiky: naukova dopovid' (2018). [Agrarian and rural development for the growth and renewal of the Ukrainian economy: scientific report]. Borodina O. M., Shubravs'ka O. V. (Eds.). Kyiv [in Ukrainian].
- Dacij, O. I., Karbovs'ka, L. O., Kalina, I. I., & Kavun, S. V. (2021). Svitovij dosvid derzhavnoi' agrarnoi' polityky v konteksti vykorystannja zemel' v umovah pandemii' COVID-19 [Global experience of state agrarian policy in the context of land use in the context of the COVID-19 pandemic]. *Efektivna ekonomika – Efektivna ekonomika*, 9. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9302> (date of access: 26.07.2022) [in Ukrainian].
- Samofal, O. V. (2021). Vplyv pandemichnoi' kryzy na systemu marketyngu dribnotovarnyh vyrobnykiv sil's'kogospodars'koi' produkcii' v Ukraini [The impact of the pandemic crisis on the marketing system of small-scale producers of agricultural products in Ukraine]. *Agrosvit – Agrosvit*, 9-10, 69-74. http://www.agrosvit.info/pdf/9-10_2021/11.pdf (date of access: 26.07.2022) [in Ukrainian].
- Fediv, I., & Fediv, R. (2020). Osnovni vyklyky dlja agrarnogo sektora Ukrainy v umovah pandemii' COVID-2019 [The main challenges for the agricultural sector of Ukraine in the conditions of the COVID-2019 pandemic]. *Visnyk LNAU: Ekonomika APK – Bulletin of LNAU: Economy of the Agricultural Industry*, 27, 13-17. <http://visnyk.kl.com.ua/joom/arkhiv-nomeriv/ahroinzhenerni-doslidzhennia/59-visnyk/arkhiv/ekonomika-apk/27-2020/763-2.html> (date of access: 26.07.2022) [in Ukrainian].

12. Voloshko, N. O., & Sytnik, A. I. (2019). Suchasni tendencii' rozvytku svitovogo rynku sil's'kogospodars'koi' produkciï [Modern trends in the development of the world market of agricultural products]. *Prychornomors'ki ekonomichni studii' – Black Sea Economic Studies*. Issue 48-1, (pp. 25-29). http://bses.in.ua/journals/2019/48_1_2019/6.pdf (date of access: 26.07.2022) [in Ukrainian].
13. Galunec', N. (2019). Misce ukrai'ns'kogo agroeksportu na svitovomu prodovol'chomu rynku [The place of Ukrainian agricultural exports in the world food market]. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. (Vol. 5, 4), (pp. 74-94). <https://are-journal.com/are/article/view/269/219> (date of access: 26.07.2022) [in Ukrainian].
14. Kyrylenko, I. G., Ivchenko, V. Je., & Dem'januchuk, V. V. (2019). Osnovni tendencii' rozvytku svitovogo prodovol'chogo rynku ta vyrobnyctvo prodovol'stva v Ukraini [The main trends in the development of the world food market and food production in Ukraine]. *Ekonomika APK – Economy of agro-industrial complex*, 9, 34-40 [in Ukrainian].
15. Zhalilo, Ja. A., Bazyljuk, Ja. B., Kovalivs'ka, S. V. et al. (2020). Ukrai'na pislja koronakryzy – shljah oduzhannja [Ukraine after the corona crisis, the path to recovery]; Ja. A. Zhalilo (Ed.). Kyiv: NISD. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-11/ukraina-pislyia-koronakrizi_sait.pdf (date of access: 26.07.2022) [in Ukrainian].
16. Gruyer, G., & Brooks, J. (2021). Viewpoint: Characterising early agricultural and food policy responses to the outbreak of COVID-19. *Food Policy*. Elsevier. Vol. 100. <https://ideas.repec.org/a/eee/jfpoli/v100y2021ics0306919220302232.html> (date of access: 26.07.2022) [in English].
17. Lusk, J., & Anderson, J. (2020). Economic Impact of COVID-19 on Food and Agricultural Markets. *Council for Agricultural Science and Technology (CAST)*. June. <https://www.cast-science.org/wp-content/uploads/2020/06/QTA2020-3-COVID-Impacts.pdf> (date of access: 26.07.2022) [in English].
18. Wieck, C. et al. (2021). European and Member State Policy Responses and Economic Impacts on Agri-Food Markets due to the Covid-19 Pandemic. *IATRC Commissioned Paper*, 26. March. St. Paul, Minnesota: University of Minnesota, Department of Applied Economics, International Agricultural Trade Research Consortium. https://euro.ue.poznan.pl/sites/default/files/attachments/news/iatrc_cp26_-_wieck_et_al.pdf (date of access: 26.07.2022) [in English].
19. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation *OECD Publication* (2020). Paris. 30 Jun. <https://doi.org/10.1787/928181a8-en> (date of access: 26.07.2022) [in English].
20. Monitoring and Evaluation of Agricultural Policy (2021). Addressing the Challenges Facing Food Systems. *OECD Publishing*, Paris. 22 Jun. <https://doi.org/10.1787/2d810e01-en> (date of access: 26.07.2022) [in English].
21. Agricultural Trade & Policy Responses During the First Wave of the Covid-19 Pandemic in 2020 FAO (2021). Food and Agriculture Organization of the United Nations Rome. <https://www.fao.org/3/cb4553en/cb4553en.pdf> (date of access: 26.07.2022) [in English].
22. Antjushko, D., Shapovalova, N., & Gonchar, Ju. (2022). Svitovyj rynek pshenyci: vyklyky vojennoho chasu [World wheat market: challenges of wartime]. *Mizhnarodnyj naukovo-praktychnyj zhurnal "Tovary i rynky" – International scientific and practical journal "Commodities and Markets"*, 1(41), 4-18. [https://doi.org/10.31617/2.2022\(41\)01](https://doi.org/10.31617/2.2022(41)01) (date of access: 27.07.2022) [in Ukrainian].
23. Stojanenko, I. V., & Ursatij, A. E. (2022). Vijnna v Ukraini: naslidky dlja nacional'noi' ekonomiky ta svitu [The war in Ukraine: consequences for the national economy and the world]. *Advancing in research, practice and education. Proceedings of the XVIII International Scientific and Practical Conference*. Florence, Italy, (pp. 171-177). <https://isg-konf.com/advancing-in-research-practice-and-education-two> (date of access: 27.07.2022) [in Ukrainian].

24. Stojanenکو, I. V., & Damchuk, D. Ju. (2022). [Consequences of the Russian invasion in Ukraine for the global economic system]. *Actual priorities of modern science, education and practice. Proceedings of the XXI International Scientific and Practical Conference*. Paris, France. <https://isg-konf.com/actual-priorities-of-modern-science-education-and-practice-two> (date of access: 27.07.2022) [in Ukrainian].
25. Agrobiznes v cifrah: analiz i prognozy [Agribusiness in numbers: analysis and forecasts]. <https://latifundist.com/blog/read/2498-agrobiznes-v-tsifrah-analiz-i-prognozy> (date of access: 10.07.2022) [in Ukrainian].
26. Narodzhennja golodu z vognju: Ogljad analytyky pro prodovol'chu bezpeku svitu v konteksti vijny v Ukrai'ni [Birth of hunger from fire: Review of analytics on world food security in the context of the war in Ukraine]. <https://ecoaction.org.ua/narodzhennia-holodu-z-vohniu.html> (date of access: 20.07.2022) [in Ukrainian].
27. U 2022 r. vrozhaj zernovyh ta olijnyh v Ukrai'ni mozhe stanovity 66,5 mln tonn, eksport – 30 mln tonn [In 2022, the harvest of grain and oil crops in Ukraine may amount to 66.5 million tons, 30 million tons are export]. <https://delo.ua/uk/agro/u-2022-roci-vrozai-zernovix-ta-oliinix-v-ukrayini-moze-stanoviti-665-mln-tonn-eksport-30-mln-tonn-398966> (date of access: 11.07.2022) [in Ukrainian].
28. Vojenni balansy prodovol'stva v Ukrai'ni. Ch. 1. Vyrobnycstvo [Military food balances in Ukraine. Part 1. Production]. <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/topic/1526079> (date of access: 18.07.2022) [in Ukrainian].
29. Pshenyca 2022: na jakij ploszhi bude zibrano, vrozhajnist' ta stan posiviv [Wheat 2022: which area it will be harvested, yield and crops condition]. <https://latifundist.com/blog/read/2910-pshenitsya-2022-na-yakij-ploszchi-bude-zibrano-vrozhajnist-ta-stan-posiviv> (date of access: 15.07.2022) [in Ukrainian].
30. Suvoryj eksport 2022: jak pid chas vijny prodaty ukrai'ns'ke zerno ta zapobigty prodovol'chij katastrofi u sviti? [Strict export 2022: how to sell Ukrainian grain during the war and prevent a food catastrophe in the world?]. <https://latifundist.com/spetsproekt/969-suvoryj-eksport-2022-yak-pid-chas-vijni-prodati-ukrayinske-zerno-ta-zapobigti-prodovolchij-katastrofi-u-sviti> (date of access: 10.07.2022) [in Ukrainian].
31. Posivna v Ukrai'ni: u MinAP ozvuchyly optymystychnyj ta pesymystychnyj prognozy [Sowing in Ukraine: the Ministry of Agriculture announced optimistic and pessimistic forecasts]. <https://www.slovoidilo.ua/2022/04/11/novyna/suspilstvo/posivna-ukrayini-minap-ozvuchyly-optymistychnyj-ta-pesymistychnyj-prohnozy> (date of access: 15.07.2022) [in Ukrainian].
32. Obsjagy vyrobnycstva vysokolei'novogo sonjashnyku v Ukrai'ni zrosly v 20 raziv – analytyka [Production volumes of high-oleic sunflower in Ukraine increased 20 times, analytics]. <https://superagronom.com/news/15009-obsyagi-virobnitstva-visokooleyinovogo-sonyashnyku-v-ukrayini-zrosli-v-20-raziv--analitika> (date of access: 15.07.2022) [in Ukrainian].
33. TOP-10 kraj'n vyrobnikov sonjashnyku u 2021/2022 MR [TOP-10 sunflower producing countries in 2021/2022 MP]. <https://latifundist.com/rating/top-10-krajn-virobnikov-sonyashnyku-2021-22-mr> (date of access: 10.07.2022) [in Ukrainian].
34. U Minagropolityky zapevnyly, shho deficytu fruktiv ta ovochiv v Ukrai'ni ne bude [The Ministry of Agriculture assured that there will be no shortage of fruits and vegetables in Ukraine]. https://lb.ua/society/2022/07/04/522114_minagropolitiki_zapevnili_shcho.html (date of access: 10.07.2022) [in Ukrainian].
35. Zbyral'na kampanija bez groshej. Chy zberut' agrarii' vyroshhenyj urozhaj [Collection campaign without money. Will farmers harvest the grown crop]. https://www.ucab.ua/ua/pres_sluzhba/blog/oleg_nesterov/zbiralna_kampaniya_bez_groshey_chi_zberut_a_grarii_viroscheniy_urozhay (date of access: 20.07.2022) [in Ukrainian].
36. Stan galuzi ta perspektyvy rozvytku roslynnycstva [The state of the industry and prospects for the development of crop production]. <https://crops.udau.edu.ua/ua/navchannya/cikavo/stan-galuzi-ta-perspektivi-rozvitku-roslynnictva.html> (date of access: 15.07.2022) [in Ukrainian].

37. Nazvaly chynnyky, jaki pryzvely do znyzhennja eksportnyh kotyruvan' na zernovi v Chornomors'komu regioni [The factors that led to a decrease in export quotations for grain in the Black Sea region were named]. <https://agropolit.com/news/15666-nazvali-chinniki-yaki-prizveli-do-znijennya-eksportnih-kotiruvan-na-zernovi-v-chornomorskomu-regioni> (date of access: 15.07.2022) [in Ukrainian].
38. U 2022 r. ukrai'ns'ki agrarii' zberut' blyz'ko 50 t zernovyh – prognoz [In 2022, Ukrainian farmers will harvest about 50 tons of grain, forecast]. <https://landlord.ua/news/u-2022-rotsi-ukrainski-ahrarii-zberut-blyzko-50-tonn-zernovykh-prohnoz> (date of access: 20.07.2022) [in Ukrainian].
39. Ozvucheno prognoz vyrobnyctva ta eksportu sil' gospprodukcii' v Ukrai'ni na 2022 rik [The forecast of production and export of agricultural products in Ukraine for 2022 was announced]. <https://superagronom.com/news/15155-ozvucheno-prognoz-virobnitstva-ta-eksportu-silgospproduktsiyi-v-ukrayini-na-2022-rik> (date of access: 20.07.2022) [in Ukrainian].
40. Ukrai'na: pogodni umovy ta stan sil's'kogospodars'kyh kul'tur u lypni 2022 r. [Ukraine: weather conditions and state of agricultural crops in July 2022]. <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/topic/1528429> (date of access: 02.08.2022) [in Ukrainian].
41. Shmygal' rozpoviv, skil'ky planujut' zibraty vrozhayu zernovyh u 2022 r. v umovah vijny [Shmyhal told how much grain they plan to harvest in 2022 in wartime conditions]. <https://www.slovoidilo.ua/2022/07/22/novyna/polityka/shmyhal-rozpoviv-skilky-planuyut-zibraty-vrozhayu-zernovyx-2022-roczy-umovax-vijny> (date of access: 29.07.2022) [in Ukrainian].
42. Vysoc'kyj, T. Pryzupynennja myt na ukrai'ns'kyj eksport – nadzvychajno potuzhnyj poshtovh dlja sil's'kogo gospodarstva [The suspension of duties on Ukrainian exports is an extremely powerful impetus for agriculture]. *minagro.gov.ua*. <https://minagro.gov.ua/news/taras-visockij-prizupinennya-mit-na-ukrayinskij-eksport-nadzvichajno-potuzhnyj-poshtovh-dlya-sil'skogo-gospodarstva> (date of access: 23.07.2022) [in Ukrainian].
43. Agrobiznes Ukrai'ny. Infografichnyj dovidnyk 2020/2021 [Agribusiness of Ukraine. Infographic guide 2020/2021] (2021). Issue 8. <https://agribusinessinukraine.com/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness-2021> (date of access: 23.07.2022) [in Ukrainian].
44. Dudar, T. (2020). Rozvytok bdzhil'nyctva v Ukrai'ni: dosjagnuti uspihy, neobhidnist' marketyngovoi' kooperacii' v galuzi, strategija medovogo biznesu [Development of beekeeping in Ukraine: achieved successes, the need for marketing cooperation in the industry, honey business strategy]. *Visnyk Ternopil's'kogo nacional'nogo ekonomichnogo universytetu – Bulletin of the Ternopil National Economic University*. Issue 2. (pp. 36-49). <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/38459> (date of access: 28.07.2022) [in Ukrainian].
45. Vplyv COVID-19 ta karantynnyh obmezhen' na ekonomiku Ukrai'ny. Kabinetne doslidzhennja. Gromads'ka organizacija "Centr prykladnyh doslidzhen'". Predstavnyctvo Fondu Konrada Adenauera v Ukrai'ni [Impact of COVID-19 and quarantine restrictions on the economy of Ukraine. Office study. Non-governmental organization "Center of Applied Research". Representation of the Konrad Adenauer Foundation in Ukraine] (2020). <https://www.kas.de/documents/270026/8703904/%D0%92%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%B2+COVID-19+%D1%82%D0%B0+%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%85+%D0%BE%D0%B1%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%8C+%D0%BD%D0%B0+%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D1%83+%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.+%D0%9A%D0%B0%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B5+%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F+%D0%A6%D0%9F%D0%94.+%D0%9B%D0%B8%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%8C+2020.pdf/b7398098-a602-524d-7f88-6189058f69d3?version=1.0&t=1597301028775> (date of access: 23.07.2022) [in Ukrainian].

46. Ukrai'na naroshhuje eksport sil's'kogospodars'koi' produkcii' cherez zahidni kordony [Ukraine is increasing the export of agricultural products through the western borders]. <http://www.golos.com.ua/article/361043> (date of access: 23.07.2022) [in Ukrainian].
47. Skil'ky zernovyh eksportuje Ukrai'na [How much grain does Ukraine export?]. <https://www.slovoidilo.ua/2022/02/22/infografika/ekonomika/skilky-zernovyh-eksportuje-ukrayina> (date of access: 15.07.2022) [in Ukrainian].
48. Pugachov, M. (2022). Eksport u 2022 r. ne zupynyts'ja, ale strategiju potribno peregljanuty [Exports will not stop in 2022, but the strategy needs to be revised]. <https://latifundist.com/blog/read/2882-mikola-pugachov-eksport-u-2022-rotsi-ne-zupynitsya-ale-strategiyu-potribno-pereglyanuti> (date of access: 10.07.2022) [in Ukrainian].
49. U NASA vyznachyly, skil'ky sil'gospugid' okupovano v Ukrai'ni [NASA has determined how much agricultural land is occupied in Ukraine]. <https://superagronom.com/news/15599-u-nasa-viznachili-skilki-silgospugid-okupovano-v-ukrayini> (date of access: 20.07.2022) [in Ukrainian].
50. Ukrai'na u travni vidvantazhyla na eksport ponad 1,7 mil'jona tonn zernovyh – Minagropolityky [In May, Ukraine shipped more than 1.7 million tons of grain for export – Ministry of Agrarian Policy]. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3501806-ukraina-u-travni-vidvantazila-na-eksport-ponad-17-miljona-tonn-zernovih-minagropolitiki.html> (date of access: 30.07.2022) [in Ukrainian].
51. Obsjagy eksportu za okremymy vydamy tovariv ta vydamy transportu vidpovidno do JeAIS "Kontrol' za dostavkoju" za traven' 2022 r. Ministerstvo agrarnoi' polityky ta prodovol'stva Ukrai'ny [Export volumes by individual types of goods and modes of transport in accordance with E AIS "Delivery Control" for May 2022. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine]. *Oficijnyj sajt – Official site*. <https://minagro.gov.ua/news/obsyagi-eksportu-za-okremimi-vidami-tovariv-ta-vidami-transportu-vidpovidno-do-yeais-kontrol-za-dostavkoyu-za-traven-2022-roku> (date of access: 20.07.2022) [in Ukrainian].
52. Zbytky, zavdani agrarijam cherez vijnu, sjagnuly \$4-6 mlrd, FAO [Damages caused to farmers due to the war reached \$4-6 billion, FAO]. <https://superagronom.com/news/15727-zbitki-zavdani-agrariyam-cherez-vijnu-syagnuli-4-6-mlrd-fao> (date of access: 03.08.2022) [in Ukrainian].
53. Ukrai'na ta Velyka Brytaniya pidpysaly ugodu pro skasuvannja vviznyh myt i taryfnyh kvot. Ministerstvo ekonomiky Ukrai'ny [Ukraine and Great Britain signed an agreement on the abolition of import duties and tariff quotas. Ministry of Economy of Ukraine]. *Oficijnyj sajt – Official site*. <https://www.me.gov.ua/News/Detail?Lang=uk-UA&id=a4fb4cea-6342-4a67-8348-8c2e41a5a7de&title=ukrainatavelikabritaniiapi-dpisaliugoduproskasuvanniavviznikhmitarifnikhkvot> (date of access: 20.07.2022) [in Ukrainian].
54. Kuzovkin, E. Agrarni vidnosyny pid chas vijny: jak derzhava dopomagaje agrarijam z regioniv, shho postrazhdaly vid vojennyh dij [Agrarian relations during the war: how the state helps farmers from regions affected by war]. <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/agrarni-vidnosini-pid-chas-vijny-yak-derzhava-dopomogae-agrariyam-z-regioniv-shcho-postrazhdali-vid-.html> (date of access: 01.08.2022) [in Ukrainian].
55. V Ukrai'ni proponujut' stvoryty mizhnarodnyj rezervnyj fond agroprodukcii' [It is proposed to create an international reserve fund for agricultural products In Ukraine]. <https://agroportal.ua/news/ukraina/v-ukrajini-proponuyut-stvoriti-mizhnarodniy-rezervniy-fond-agroprodukciji> (date of access: 29.07.2022) [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 09.08.2022.

Прийнято до друку 09.08.2022.

Публікація онлайн 05.09.2022.